

अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वरयः । पवमानः सोमः । द्विपदा विराट् ।

परि प्र धन्वेन्द्राय सोम स्वादुर्मित्राय पूष्णे भगाय ॥ ९.१०९.०१

सोम- रस । स्वादुः- मधुरः सन् । मित्राय- स्नेहाधिदैवताय । पूष्णे- पोषकायात्मसूर्याय । भगाय- सौभाग्याधिदैवताय । प्र- प्रकर्षेण । परि- परितः । धन्व- क्षर ॥१॥

इन्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः क्रत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः ॥ ९.१०९.०२

क्रत्वे- सत्सङ्कल्पाय । दक्षाय- सामर्थ्याय । सुतस्य- निष्पन्नस्य । ते- तव । इन्द्रः- परमेश्वरः । पेयाः- पाता भवतु । अनुभवतु । विश्वे च देवाः- सर्वे देवास्त्वामनुभवन्तु ॥२॥

एवामृताय महे क्षयाय स शुक्रो अर्ष दिव्यः पीयूषः ॥ ९.१०९.०३

दिव्यः पीयूषः- दिव्यानुभवः सन् । शुक्रः- शुद्धः सन् । सः- तादृशस्त्वम् । एव- एवम् । अमृताय- अमृतत्वाय । महे- महते । क्षयाय- निवासाय । अर्ष- सर ॥३॥

पवस्व सोम महान्समुद्रः पिता देवानां विश्वाभि धाम ॥ ९.१०९.०४

सोम- रस । महान्- महात्मा । समुद्रः- समुद्रसमः सन् । देवानाम्- देवतानाम् । पिता- पालकः सन् । विश्वा धाम- सर्वा भूमिकाः । अभि- अभितः । पवस्व- क्षर ॥४॥

शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम दिवे पृथिव्यै शं च प्रजायै ॥ ९.१०९.०५

शुक्रः- शुद्धः सन् । देवेभ्यः- देवताभ्यः । पवस्व- क्षर । सोम- रस । दिवे- नभसे । पृथिव्यै- भूम्यै । प्रजायै च- जनाय च । शम्- मङ्गलम् । पवस्व ॥५॥

दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन्वाजी पवस्व ॥ ९.१०९.०६

दिवः- नभसः । धर्ता- धारकः । असि- भवसि । शुक्रः- शुद्धः । पीयूषः- अनुभवः । सत्ये विधर्मन्-
यथार्थे विशेषधर्मे । वाजी- तुरग इव । पवस्व- क्षर ॥६॥

पवस्व सोम द्युम्नी सुधारो महामवीनामनु पूर्व्यः ॥ ९.१०९.०७

महाम्- महताम् । अवीनाम्- रक्षाभूतभाजनानां प्रतीकानाम् । अनु । पूर्व्यः- पुराणः सन् । द्युम्नी-
ज्योतिष्मान् सन् । सुधारः- शोभनधारः सन् । सोम- रस । पवस्व- क्षर ॥७॥

नृभिर्येमानो जज्ञानः पूतः क्षरद्विश्वा नि मन्द्रः स्वर्वित् ॥ ९.१०९.०८

नृभिः- उपासकैः । येमानः- नियम्यमानः । जज्ञानः- जायमानः । पूतः- शोधितः । मन्द्रः-
तृप्तिकरः । स्वर्वित्- स्वर्गज्ञः सन् । विश्वानि- सर्वाः संपदः । क्षरत्- क्षरतु ॥८॥

इन्दुः पुनानः प्रजामुराणः करद्विश्वा नि द्रविणानि नः ॥ ९.१०९.०९

पुनानः- पूयमानः सन् । इन्दुः- क्लेदनशीलो रसः । प्रजाम्- धर्मसन्ततिम् । विश्वानि द्रविणानि-
सर्वाः संपदः । नः- अस्मभ्यम् । उराणः करत्- विस्तारयतु ॥९॥

पवस्व सोम क्रत्वे दक्षायश्चो न नित्तो वाजी धनाय ॥ ९.१०९.१०

सोम- रस । क्रत्वे- सङ्कल्पाय । दक्षाय- सामर्थ्याय । धनाय- संपदे । वाजी- गतियुक्तः । अश्चो न
नित्तः- तुरग इव निर्नित्तः । पवस्व- क्षर ॥१०॥

तं ते सोतारो रसं मदाय पुनन्ति सोमं महे द्युम्नाय ॥ ९.१०९.११

महे- महते । द्युम्नाय- ज्योतिषे । ते- अमी । सोतारः- निष्पादका उपासकाः । मदाय- तृप्तये । तं
सोमं रसम् । पुनन्ति- शोधयन्ति ॥११॥

शिशुं जज्ञानं हरिं मृजन्ति पवित्रे सोमं देवेभ्य इन्दुम् ॥ ९.१०९.१२

शिशुं जज्ञानम्- जातं वत्सम् । हरिम्- आकर्षकम् । इन्दुम्- क्लेदनशीलम् । सोमम्- रसम् ।
देवेभ्यः- देवताभ्यः । पवित्रे- भाजने प्रतीके । मृजन्ति- शोधयन्ति ॥१२॥

इन्दुः पविष्ट चारुर्मदायापामुपस्थे कविर्भगाय ॥ ९.१०९.१३

चारुः- सुन्दरः । इन्दुः- क्लेदनशीलो रसः । मदाय- तृप्तये । अपां उपस्थे- मूलशक्तिधारासु । कविः-
क्रान्तदर्शी सन् । भगाय- सौभाग्याय । पविष्ट- पवते ॥१३॥

बिभर्ति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जघान ॥ ९.१०९.१४

येन । विश्वानि- सर्वाणि । वृत्रा- आवरणानि । जघान- हिंसितवान् । येन । चारु- सुन्दरम् ।
इन्द्रस्य- परमेश्वरस्य । नाम- मन्त्रम् । बिभर्ति- उपासको धारयति । स सोमः पवते ॥१४॥

पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रीतस्य नृभिः सुतस्य ॥ ९.१०९.१५

गोभिः- चिद्रश्मिभिः । श्रीतस्य- मण्डितम् । नृभिः- उपासकैः । सुतस्य- निष्पन्नम् । अस्य- एतं
रसम् । विश्वे देवासः- सर्वे देवाः । पिबन्ति- अनुभवन्ति ॥१५॥

प्र सुवानो अक्षाः सहस्रधारस्तिरः पवित्रं वि वारमव्यम् ॥ ९.१०९.१६

अव्यं वारम्- सरणशीलरसस्य स्वस्थान एव रक्षाकरमुपलब्धिस्थानमित्यर्थः । रसव्यञ्जकम् । रसस्य
प्रवेशस्थानम् । रसतत्त्वस्य सुलभतया अवगमसाधनभूतम् । रसार्थयाचनसाधनभूतम् । रसक्रियम् ।
रसावाप्तिसाधनभूतम् । रसावरणम् । रससंभक्तारम् । रसवर्धकम् । वरणीयम् । पवित्रम्- शोधकं
भाजनं प्रतीकं वा । तिरः- अतिक्रम्य च । सुवानः- निष्पन्नः । सहस्रधारः- अनन्तधारो रसः । प्र-
प्रकर्षेण । वि- विशेषेण । अक्षाः- क्षरति ॥१६॥

स वाज्यक्षाः सहस्रेता अद्रिर्मृजानो गोभिः श्रीणानः ॥ ९.१०९.१७

सः- असौ रसः । वाजी- वेगवान् । सहस्रेताः- बहुरेतस्को । अद्रिः- मूलशक्तिधाराभिः । मृजानः- शोधितः । गोभिः- चिद्रश्मिभिः । श्रीणानः- मण्डितः । अक्षाः- क्षरति ॥१७॥

प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा नृभिर्येमानो अद्रिभिः सुतः ॥ ९.१०९.१८

सोम- रस । अद्रिभिः- स्थैर्यप्रतीकैः । सुतः- निष्पन्नः । नृभिः- उपासकैः । येमानः- प्रेरितः । इन्द्रस्य- परमेश्वरस्य । कुक्षा- हृदयम् । प्र- प्रकर्षेण । याहि- गच्छ ॥१८॥

असर्जि वाजी तिरः पवित्रमिन्द्राय सोमः सहस्रधारः ॥ ९.१०९.१९

तिरः पवित्रम्- प्रतीकमतिक्रम्यापि । वाजी- वेगवान् । सहस्रधारः- अनन्तधारः । सोमः- रसः । इन्द्राय- ईशनाधिदैवताय । असर्जी- सृज्यते ॥१९॥

अञ्जन्त्येनं मध्वो रसेनेन्द्राय वृष्ण इन्दुं मदाय ॥ ९.१०९.२०

मध्वो रसेन- माधुर्यरसेनाध्यात्मिकेन । एनं इन्दुम्- एतमाधिभौतिकं सोमं लतारसम् । इन्द्राय- इन्द्रस्य । मदाय- तृप्तये हर्षाय वा । अञ्जन्ति- व्यञ्जयन्ति ॥२०॥

देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसेऽपो वसानं हरिं मृजन्ति ॥ ९.१०९.२१

अपो वसानम्- मूलशक्तिधारावृतम् । हरिम्- आकर्षकम् । त्वा- त्वाम् । देवेभ्यः । पाजसे- बलाय । वृथा- अनायासेन । मृजन्ति- शोधयन्ति ॥२१॥

इन्दुरिन्द्राय तोशते नि तोशते श्रीणन्नुग्रो रिणन्नपः ॥ ९.१०९.२२

श्रीणन्- नानाविधाः स्वप्रणालीर्मिश्रयन् । अपः- मूलधाराशक्तीः । रिणन्- प्रेरयन् । उग्रः- उद्गूर्णः ।
इन्दुः- क्लेदनशीलो हृदयस्पर्शी रसः । इन्द्राय- तद्रसिकाय । नि- नितराम् । तोशते-
निष्पाद्यते ॥२२॥

Dr. Rangraji